

Utvärdering av statsbidraget till vissa organisationer inom det sociala området

Verksamhetsåren 2012–2016

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2018-3-18

Publicerad www.socialstyrelsen.se, mars 2018

Förord

Socialstyrelsen har uppdraget att fördela medel enligt förordningen (2011:1062) om statsbidrag till vissa organisationer inom det sociala området. Enligt förordningen ska också Socialstyrelsen vart femte år genomföra en oberoende utvärdering av bidragsgivningen. I denna rapport presenteras utvärderingen som har genomförts för bidragsåren 2012 till och med 2016.

Projektledare för uppdraget har varit utredaren Birgitta Greitz och ansvarig enhetschef har varit Elisabeth Wörnberg Gerdin.

Olivia Wigzell
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Socialstyrelsens uppdrag	8
Utvärderingens syfte	8
Metod och genomförande	9
Bakgrund – det civila samhället	12
Europeisk kod ett verktyg för att synliggöra och planera samverkan	13
Fördelning av statsbidrag på Socialstyrelsen.....	15
Statsbidraget till vissa organisationer inom det sociala området	16
Resultatredovisning	20
Förändringar av statsbidraget	20
Bidragsfördelningen 2012–2016	21
Organisationernas åiterrapporteringar från de studerade åren	23
Organisationernas synpunkter på statsbidraget.....	26
Organisationernas aktiviteter och genomförda verksamhet	27
Intervjuer med organisationsföreträdare och nyckelaktörer	29
Analys och bedömning.....	35
Referenser	39
Bilaga 1 – Intervjuguider	41
Frågor till organisationsföreträdare	41
Frågor till nyckelaktörer	42
Till samtliga intervjuade	43
Bilaga 2. Ekonomisk redovisning	44

Sammanfattning

Socialstyrelsen fördelar årligen statsbidrag till ideella organisationer inom det sociala området. Syftet med statsbidraget är att stödja utvecklingen av ett civilt samhälle som bidrar till att människor, som befinner sig i eller riskerar att befinna sig i en utsatt levnadssituation, kan förbättra sina levnadsvillkor. I denna rapport presenteras en utvärdering som har genomförts för bidragsåren 2012–2016.

Statsbidraget styrs av förordningen (2011:1062) om statsbidrag till vissa organisationer inom det sociala området. Det är mellan 60 och 70 organisationer som årligen tar del av medlen om cirka 90 miljoner. De ansökta medlen är ungefär dubbelt så stora som summan att fördela. Statsbidraget delas ut efter ett ansökningsförfarande och organisationerna ansöker i konkurrens med varandra.

Socialstyrelsen har i sina årliga redovisningar bedömt att syftet med verksamhetsbidraget har främjat utvecklingen inom området under de aktuella åren. Organisationsföreträdare och nyckelaktörer som känner till organisationernas arbete är positivt inställda till den verksamhet som bedrivs och menar att det stödjer ett civilt samhälle. När organisationerna själva bedömer vilka aktiviteter som varit mest effektiva för att nå målen uppger man att det är informations- och opinionsbildande insatser.

I utvärderingen har Socialstyrelsen också studerat det interna arbetet vid myndigheten med statsbidragsprocessen och hur mottagarna av statsbidrag uppfattar den. Målet är att statsbidragsprocessen ska vara effektiv och ändamålsenlig med en rättssäker handläggning och beslutsprocess på så kort tid som möjligt. Från myndighetens sida presenteras några förbättringsområden och förtydligande vad gäller tillämpningen av förordningen. Över åren har det kommit in synpunkter till myndigheten från mottagarna av statsbidraget och de handlar om en önskan att få mer långsiktiga finansieringslösningar, förenklade ansöknings- och återrapporteringsblanketter och ökad transparens i besluten om medel.

Socialstyrelsens samlade bedömning i denna utvärdering är att bidragsgivningen ligger väl i linje med statsbidragets syfte.

Uppdraget att fördela medel till vissa sociala organisationer har en tydlig koppling till ett antal mål och delmål i Agenda 2030:

- mål 3: Säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar
- delmål 5.2: avskaffa alla former av våld mot alla kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet, inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering
- delmål 10.2: till 2030 möjliggöra och verka för att alla människors, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, ras, etnicitet, ursprung, eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.

Socialstyrelsens uppdrag

Socialstyrelsen fördelar medel till ideella organisationer enligt förordningen (2011:1062) om statsbidrag till vissa organisationer inom det sociala området (förordningen). Enligt förordningen ska myndigheten genomföra en oberoende utvärdering av bidragsgivningen vart femte år och i denna rapport presenteras resultatet av den första utvärderingen för 2012–2016. Utvärderingsuppdraget har utförts av Socialstyrelsens enhet för utvärdering.

Statsbidraget till vissa organisationer inom det sociala området är ett verksamhetsbidrag och fördelas efter ett ansökningsförfarande. Statsbidraget på drygt 90 miljoner kr fördelas årligen till cirka 70 organisationer.

Syftet med statsbidraget är att stödja utvecklingen av ett civilt samhälle som bidrar till att människor som befinner sig i eller riskerar att befinna sig i en utsatt levnadssituation, kan förbättra sina levnadsvillkor. Enligt 1 § förordningen fördelas bidraget till ideella organisationer som bedriver frivilligt arbete inom något av områdena

- alkohol och narkotika
- utsatta barn och deras familjer
- motverka våld mot kvinnor
- ge stöd till efterlevande personer
- främjande av en god hälsa i befolkningen¹.

Utvärderingens syfte

Syftet är enligt förordningen att genomföra en utvärdering av bidragsgivningen och dess effekter. Vid utvärderingen ska det särskilt beaktas hur bidragsgivningen uppfyller syftet som anges i 2 § förordningen. Enligt 2 § förordningen är syftet med bidraget att stödja utvecklingen av ett civilt samhälle som bidrar till att människor som befinner sig i eller riskerar att befinna sig i en utsatt situation, kan förbättra sina livsvillkor samt påverka och delta i samhällsutvecklingen, eller skapa förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen.

Vidare ska statsbidraget ge stöd till organisationernas informations- och opinionsbildande arbete, deras förebyggande och socialt stödjande arbete för människor som befinner sig i eller riskerar att befinna sig i en utsatt levnadssituation, och deras hälsofrämjande verksamhet.

Slutligen är syftet med statsbidraget att främja nationella insatser för riksorganisationerna eller de organisationer som bedriver verksamhet av riksintresse genom att statsbidraget kommer organisationernas lokala eller samordnande arbete till del, samt att stödja organisationer som främjar förutsättningar för sådant socialt arbete som avses i 1 §.

¹ Från och med 2018 års medel har ytterligare ett område tillkommit, ”utveckling av idéburen vård och omsorg”

Uppdraget har avgränsats enligt syftet i förordningen och omfattar bidragsgivningen för verksamhetsåren 2012 till och med 2016. Utvärderingen består av olika delar vilka presenteras nedan. En övergripande frågeställning i utvärderingen har varit: *Har organisationerna med hjälp av bidraget genomfört insatser som lett till förändringar och förbättringar i enlighet med bidragets syfte för de målgrupper som organisationerna inriktar sitt arbete mot?*

Metod och genomförande

Syftet i förordningen griper över ett stort område och kan kopplas till ett flertal olika verksamhetsområden och målgrupper. Socialstyrelsens utvärdering inriktas mot statsbidragets inverkan i bred bemärkelse och därför har en kombination av metoder använts för att belysa bidragsgivningens effekter från olika perspektiv och på olika nivåer.

Utvärderingens olika delar:

Sammanställning och analys av bakgrundsdata

Socialstyrelsen lämnar den 30 september varje år en samlad redovisning av statsbidraget till regeringen. I de årliga rapporterna och i de inrapporterade redovisningarna fanns organisationernas uppgifter om mål, planerad verksamhet, målgrupper och aktiviteter samt återsrapporteringar med uppgifter om den genomförda verksamheten i förhållande till syfte och mål, och till plan och bedömning av resultaten. Dessa data som årligen har samlats in från organisationerna har sammanställts för bidragsåren 2012–2016 och utgör underlag i den samlade bedömningen i utvärderingen. Vidare har fördelningen av statsbidraget över åren sammanställts mellan områden och organisationer.

Interna intervjuer

För att få in uppgifter om myndighetens interna arbete har intervjuer genomförts med ansvarig chef på enheten för statsbidrag, utredaren som ansvarar för fördelning av statsbidraget och med sakkunniga som deltar i bedömningsarbetet.

Dokumentstudier

Myndigheten har tagit del av och refererar i bakgrunden till rapporter och utvärderingar som genomförts inom området statsbidragsgivning med koppling till civilsamhället.

Intervjustudie med företrädare från organisationer och med nyckelaktörer

En intervjustudie har genomförts där olika företrädare från en organisation från vardera av områdena alkohol och narkotika, utsatta barn och deras familjer, våld mot kvinnor samt hälsofrämjande verksamhet och stöd till efterlevande personer har intervjuats.

Ett annat perspektiv i denna utvärdering jämfört med de årliga uppföljningarna var att intervjuer även genomfördes med nyckelaktörer kopplade till respektive område. Intervjustudien syftade till att komplettera övriga data och har använts till en fördjupad analys om statsbidragets effekter.

Val av organisation att intervjua inom respektive område skedde utifrån följande grundkriterier. Organisationerna skulle:

- ha fått bidrag samtliga år under den aktuella perioden (2012–2016)
- vara en bidragsmottagare av större bidrag inom respektive område
- bedriva verksamhet riktad mot unga personer.

Urvalet av organisationsföreträdare att tillfråga för en intervju gjordes utifrån en ambition att fånga upp olika erfarenheter och synsätt inom respektive organisation. I första hand tillfrågades respektive organisations ordförande, administratör, företrädare för lokala föreningar samt verksamhetsutvecklare. Företrädare valdes ut för intervjuer på det lokala planet genom en dialog med respektive organisation.

Att välja ut nyckelaktörer att fråga om en intervju syftade till att fånga upp erfarenheter inom respektive område från berörda myndigheter, forskare samt andra relevanta aktörer inom fältet med koppling till organisationerna.

Målsättningen var att intervjua åtminstone tre organisationsföreträdare och tre nyckelaktörer från varje område. För att uppnå detta tillfrågades initialt fyra organisationsföreträdare samt fyra nyckelaktörer inom respektive område. I några fall justerades valet av organisationsföreträdare efter en dialog med den berörda organisationen. För att uppnå målsättningen att intervjua minst tre nyckelaktörer inom respektive område tillfrågades ytterligare identifierade nyckelaktörer när de som initialt tillfrågats avböjt deltagande eller inte besvarat förfrågan trots flera påminnelser.

För att besvara nedanstående frågeställningar konstruerades semistrukturerade intervjuguider för organisationsföreträdare respektive nyckelaktörer, intervjuguiderna återfinns i bilaga 1.

Intervjuerna genomfördes i samtliga fall i form av telefonintervjuer. Utförliga minnesanteckningar upprättades i samband med intervjuerna, men inte regelrätta transkriptioner.

Analys av intervjuerna skedde genom att, fråga för fråga, jämföra respondenternas svar inom respektive delområde för att identifiera gemensamma och skilda uppfattningar samt specifika synpunkter på statsbidraget och bidragsprocessen. Summeringarna för respektive fråga och delområde jämfördes därefter med summeringar från övriga delområden för att även på denna nivå identifiera likheter, skillnader samt specifika synpunkter på statsbidraget och bidragsprocessen.

Övergripande frågeområden

Under planering av uppdraget formulerades några övergripande frågeområden som låg till grund för de olika delarna i utvärderingen.

Övergripande frågeområden	Datakällor och innehåll
Om relationerna mellan den offentliga sektorn och organisationerna i det civila samhället.	Utredningar och rapporter om det civila samhället och bidragsgivning.

Vilka organisationer som funnits representerade under de studerade åren. Medelsfördelningen över åren och mellan de olika verksamhetsområdena. Medlemsutveckling över åren.	Bakgrundsinformation i de årliga rapporterna och i organisationernas återrapporteringar.
Statsbidragsprocessen och arbetet med bidragsgivningen. Om Innehållet i förordningen, förändringar av statsbidraget.	Uppgifter genom intervjuer om bidragsadministration och om bedömningsarbetet. Interna synpunkter om tillämpningen av förordningen.
Aktiviteter som har genomförts med hjälp utav bidraget.	Statsbidragets användning som redovisats i organisationernas återrapporteringar och i intervjuerna.
Organisationernas bedömning av sina resultat. Generellt om statsbidragen och organisationerna. Framgångsfaktorer och hinder i arbetet.	Organisationernas resultat och synpunkter på statsbidraget i de årliga återrapporteringarna och i intervjuerna.
Samverkan med organisationerna, värdering av organisationernas betydelse.	Synpunkter som framkommit i intervjuer med nyckelaktörerna.

Bakgrund – det civila samhället

Civilsamhället är alla typer av sammanslutningar av människor som inte är staten, marknaden eller enskilda hushåll. Den ideella sektorn eller föreningslivet kan också beskrivas som när människor organiserar sig tillsammans för att de har ett gemensamt mål eller intresse av något slag [1]. En ideell organisation är en organisation inom det civila samhället som inte är vinstutdelande och som har någon form av mer allmänmänskligt uppdrag, utan att vara statlig eller kommunal. Dessa organisationer är självstyrande och bedrivs ofta med en ideologisk medvetenhet [2].

Begreppet det civila samhället används i betydelsen av en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen. Inom det civila samhället verkar bland annat ideella föreningar, stiftelser och registrerade trossamfund, men även nätverk, uppdrag och andra aktörer [3].

Under 2000-talet har flera initiativ tagits för att förtydliga relationerna mellan den offentliga sektorn och organisationerna inom det civila samhället. Denna utveckling har även pågått i flera andra europeiska länder. I Sverige undertecknades 2008 den första överenskommelsen mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området samt Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). I den överenskommelsen togs sex gemensamma principer fram som grund för samverkan mellan de idéburna organisationerna och det offentliga samhället [2]. Principerna beskrivs närmare nedan och återfanns i proposition 2009/10:55 En politik för det civila samhället. De principer som ska prägla relationerna mellan staten och civilsamhället är:

- självständighet och oberoende
- dialog
- kvalitet
- långsiktighet
- öppenhet och insyn
- mångfald.

Med *självständighet* och *oberoende* menas att organisationerna utgår från sin värdegrund, fattar egna beslut om vilken verksamhet de vill bedriva, och om de vill samverka och om de vill ta på sig uppdrag. De ska även kunna kritisera den som finansierar dem. *Dialog* innefattar samråd och dialog i frågor som berör organisationen och att de tas tillvara som en resurs och oberoende part. *Långsiktiga förutsättningar* står för att kunna ha kontinuitet, planeringshorisont och förutsägbarhet. *Kvalitet* syftar på kvalitet som utförare, att ställa krav om kvalitet, men också erkänna de kvaliteter som verksamheterna kan bidra med, att kunna få vara med och definiera kvalitet. *Öppenhet och insyn* är ömsesidigt men framförallt civilsamhällets insyn i offentliga processer.

Mångfald innebär att främja såväl en bredd av aktörer som engagerade medborgare [3].

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) använder ledorden ovan som indikatorer i sina årliga uppföljningar då olika delar av civilsamhället tillfrågas i syfte att ge en sammanfattande bild av villkoren för organisationer inom det civila samhället. Resultaten kan även användas i diskussioner om hur civilsamhällets villkor kan förbättras.

När MUCF 2015 frågade ideella föreningar och trossamfund varför de finns till, så var dessa de vanligaste syftena som angavs:

- främja sociala relationer mellan människor
- förbättra livsvillkoren för medlemmarna
- bedriva en verksamhet som tar ett socialt och miljömässigt ansvar
- att underlätta eller möjliggöra utövandet av ett fritidsintresse
- jämställdhet, förbättra livsvillkoren för en grupp människor i samhället [4].

Europeisk kod ett verktyg för att synliggöra och planera samverkan

I syfte att underlätta i beslutsprocessen i samverkan mellan det offentliga och det civila samhället antogs den 1 oktober 2009 en europeisk kod för idéburna organisationer vid Europarådets INGO-konferens (Europeisk kod för idéburna organisationers medverkan i beslutsprocessen). I den metodskriften beskrivs de idéburna organisationernas kärnverksamheter som social rättvisa, mänskliga rättigheter, demokrati och rättssäkerhet. Vidare står det att organisationerna verkar för den goda saken och för att förbättra människors livssituation vilket också känns igen som ett av syftena i 2 § förordningen. Vidare i metodskriften delas medverkan i den politiska beslutsprocessen in i olika nivåer:

- Information
- Samråd
- Dialog
- Partnerskap

På de olika nivåerna kan olika grad av medverkande finnas från de olika aktörerna. Vid val av aktiviteter och strategier kan metodskriften användas som ett stöd för att nå målen [5]. I denna utvärdering används metodskriftens upplägg som stöd för beskrivning av organisationernas aktiviteter och Socialstyrelsens arbete.

I betänkandet Palett för ett stärkt civilsamhälle (SOU 2016:13) togs bland annat fram förslag på hur villkoren för det civila samhället kan förbättras och hur dess roll i demokratin kan utvecklas och skyddas. En viktig utgångspunkt för utredningens arbete var att frihetsgraden hos det civila samhällets organisationer ska öka och att deras särart ska bevaras. Uppdraget omfattade dock inte frågor om statsbidrag till det civila samhällets organisationer.

Civilsamhällets omfattning

På MUCF:s webbplats CivSam.se finns uppgifter om civilsamhällets omfattning. I Sverige finns cirka 145 000 ideella föreningar av totalt 232 000 organisationer som räknas till det civila samhället. De flesta ideella föreningar är små och de flesta föreningarna finns i storstäderna (33 procent), men en betydande andel

(25 procent) finns även på mindre orter med färre än 25 000 invånare. Av samtliga ideella föreningar beskriver sig 19 procent som nationella, en lika stor andel säger sig vara regionala och 61 procent lokala [1].

Fördelning av statsbidrag

Statsbidrag fördelas som regel av myndigheter. Hur fördelning ska genomföras styrs genom förordningar, regleringsbrev eller andra regeringsbeslut. Mål och ramar inom förvaltningspolitiken liksom för det civila samhället är viktiga utgångslägen. Regeringen sätter ramarna och myndigheterna väljer vilka arbetssätt och rutiner de ska använda och hur regelverken ska användas i bidragshanteringen.

Statsbidrag till föreningar och deras verksamhet har betalats ut under en lång tid. I rapporten Resultatstyrning av föreningsbidrag (Ds 1997:36) konstaterades att det i huvudsak är två övergripande motiv till att statsbidrag betalas ut till verksamheter:

- att styra en verksamhet för att uppnå effekter som annars inte skulle ha uppkommit
- att omfördela medel.

I SOU 1998:38 anges att effektiviteten i att administrera ett bidrag ligger i att bidraget fördelas till de organisationer som använder medlen till insatser som leder till förändringar och förbättringar för sina målgrupper. Fördelning av bidrag bör vara en sammanvägning av uppnådda resultat, planerade insatser och hur utvecklingen inom området för övrigt ser ut i samhället.

Ekonomistyrningsverket (ESV) konstaterar att det statliga stödet som myndigheter fördelar till organisationer inom det civila samhället har stor betydelse. Bidragen ger möjligheter till utveckling av ett aktivt föreningsliv. De ger också människor möjligheter att organisera sig kring gemensamma intressen och grupper ges tillfälle att göra sig hörda i samhället. Vidare säger ESV att många föreningar bidrar med verksamheter som är viktiga komplement i den gemensamma välfärden. Föreningarna kan också driva på etablerade institutioners sätt att fungera och på så sätt ge kraft åt en utveckling med nya idéer i samhället [6].

I SOU 1998:38 slogs det däremot fast att det inte fanns tydliga mål varför samhället ger frivilligorganisationerna bidrag och vad man vill åstadkomma med bidragsgivningen. Det konstaterades också att resultatstyrningen var låg för organisationer verksamma inom områdena alkohol och narkotika, utsatta barn och deras familjer samt motverka våld mot kvinnor. I utredningen kom de bland annat fram till att utan ett övergripande mål för bidraget kunde man varken mäta nyttan eller bedöma bidragets effektivitet.

I utredningen fanns det förutom förslaget att öka resultatstyrningen, också ett förslag om att ta fram en förordning för att öka möjligheterna till enhetligt bidragssystem där bidragsansökningarna behandlas på ett likvärdigt sätt. När resultatstyrning av statliga bidrag startade handlade det inledningsvis om ett utvecklingsarbete. Styrsystemen fanns redan men det gällde att hitta en verksamhetsanpassning av resultatstyrningen som skulle fungera. Förnyelse och samverkan sågs som viktiga inslag i resultatstyrningen (SOU 1998:38 Vad får vi för pengarna?).

I en annan studie avseende stöd till frivilligorganisationer påtalas att om insatser ska vara framgångsrika krävs det både att rätt insatser görs och att insatserna görs på rätt sätt dvs. att verksamma metoder används i en sådan omfattning att det kan få en effekt på de förhållanden som behöver påverkas [7].

I Ekonomistyrningsverkets rapport från 2015 konstateras att hög effektivitet, likvärdighet och rättssäkerhet i bidragshanteringen är grunden för att myndigheter ska kunna upprätthålla och stärka legitimiteten för bidragens funktion i samhället [6]. I en tidigare handledning från Regeringskansliet sägs att ett effektivt bidrag kräver en effektiv bidragsadministration som kräver ett effektivt bidragsutnyttjande av frivilligorganisationen

”Effektmålen avser den påverkan på ett politikområde som regeringen har för avsikt att uppnå genom statliga insatser. Effekten blir skillnaden mellan det som faktiskt hänt och det som skulle hänt om den statliga insatsen inte kommit till stånd” [8].

I 3 § myndighetsförordningen (2007:515) påtalas också vikten av att myndigheterna bedriver sin verksamhet effektivt och hushållar med statens medel.

Ekonomistyrningsverket definierar effektivitet som graden av måluppfyllelse i förhållande till hur mycket resurser man använder. För bidragshantering kan det innebära att fördela bidrag till ett avsett ändamål och målgrupp till en rimlig kostnad [6].

Fördelning av statsbidrag på Socialstyrelsen

Bidragsgivningen

Statsbidrag är ett verktyg för att uppnå politiska mål, exempelvis att stimulera kvalitetsutveckling inom hälso- och sjukvården, inom socialtjänsten samt inom det folkhälsoarbete som civilsamhällets organisationer utför. Socialstyrelsen fördelar statsbidrag främst till civilsamhällets organisationer samt till kommuner och landsting.

Statsbidragen är av olika slag:

- organisationsbidrag dvs. ett generellt bidrag till en organisation inom det civila samhället där bidraget inte avgränsas till särskilda verksamheter
- verksamhetsbidrag dvs. ett riktat bidrag för utpekade verksamheter i enskild eller offentlig regi

- stimulansbidrag omfattar utvecklings-, projekt- och tidsbegränsade bidrag till verksamheter i enskild eller offentlig regi.

Myndigheten handlägger även transfereringar i form av utbetalningar av bidrag i syfte att förmedla pengar från statsbudgeten till olika mottagare.

I flera statsbidrag finns krav på att de verksamheter som har beviljats bidrag ska återrapportera till Socialstyrelsen samt återbetala medel som de inte har förbrukat eller av annan grund krävs på återbetalning.

Styra med statsbidrag

Socialstyrelsen arbetar enligt ett processororienterat arbetssätt där arbetsflöden löper igenom myndighetens avdelningar och enheter för att säkerställa kvaliteten i arbetet och för att arbetet ska komma till nytta för intressenterna. Socialstyrelsen arbetar med processer på tre nivåer – ledningsprocess, huvudprocess och stödprocess. ”Styra med statsbidrag” är en av Socialstyrelsens huvudprocesser. Målet är att statsbidragsprocessen ska vara effektiv och ändamålsenlig, där effektiv handlar om en rättssäker handläggning och beslutsprocess på så kort tid som möjligt. Processen ska fungera som ett stöd för varje handläggare att göra rätt saker i rätt ordning.

Ändamålsenlig handlar bl.a. om att tolka och konkretisera uppdragen så att rätt sökande får bidrag till rätt ändamål och att medel beviljas där myndigheten bedömer att de gör störst nytta. Ändamålsenligheten kan också mätas vid uppföljningen av statsbidrag. I statsbidragsprocessen utpekade de viktigaste intressenterna som det civila samhällets organisationer, kommuner, landsting och landstingsrelaterade verksamheter – dvs. mottagarna av statsbidrag.

Socialstyrelsens enhet för statsbidrag drar löpande lärdom av handläggningen av de olika statsbidragen, bl.a. genom att synpunkter som kommit in i samband med ansökningar och återrapporteringar. Inom flera statsbidrag publiceras vanliga frågor och svar på myndighetens webbplats i syfte att förtydliga de anvisningar som Socialstyrelsen har lämnat.

Statsbidraget till vissa organisationer inom det sociala området

Statsbidraget till vissa organisationer inom det sociala området är ett verksamhetsbidrag. Verksamhetsbidragen syftar till att stödja en föreningsdriven verksamhet där organisationernas uttalade mål anger en tänkt motpresentation (SOU 1998:38 Vad får vi för pengarna?).

Bidraget fördelas till ideella organisationer som bedriver frivilligt arbete inom något av områdena:

- alkohol och narkotika
- utsatta barn och deras familjer
- motverka våld mot kvinnor
- ge stöd till efterlevande personer
- främjande av en god hälsa i befolkning.

Olika typer av insatser på det sociala området kan delas in i förebyggande (primärprevention) eller om de ger stöd för att minska eller förhindra att det sociala problemet fortsätter eller återkommer (sekundärprevention). Förordningen gör det möjligt att ge bidrag till båda dessa inriktningar [9].

Ansökningsförfarande

Bidrag lämnas för ett år i taget. Ett bidragsår omfattar tiden 1 januari – 31 december (kalenderår). Ansökan om statsbidrag görs till Socialstyrelsen under hösten. Digitala ansökningsblanketter finns att hämta på Socialstyrelsens webbplats från och med juni månad. Till ansökan ska de sökande bifoga en verksamhetsplan (ettårig), en tvåårsplan, en verksamhetsberättelse, ett bokslut, föreningens stadgar, revisionsberättelse och andra handlingar som beskriver organisationernas arbete. Verksamhetsplanerna ska ange bakgrund, målgrupp, metod och förväntat resultat. Planerna ska lämnas in för varje verksamhet som bidrag söks för. De flesta organisationer lämnar in flera verksamhetsplaner.

Förutsättningar för statsbidrag

I 3 § förordningen framgår att statsbidrag får, i mån av tillgång på medel, lämnas till en ideell organisation som

1. är en juridisk person,
2. bedriver frivilligt arbete i form av förebyggande eller stödjande insatser inom ett eller flera av de områden som anges i 1 §,
3. är en rikstäckande organisation vars verksamhet riktar sig till utövare på regional eller lokal nivå eller är en organisation som bedriver verksamhet av riksintresse,
4. har antagit stadgar och är demokratiskt organiserad,
5. har bedrivit verksamhet inom något eller några av de områden som anges i 1 § under minst två år,
6. i sin verksamhet respekterar demokratins idéer, inklusive jämställdhet och förbud mot diskriminering,
7. styr sin verksamhet mot fastställda mål och förväntade resultat och har fastställt en plan, för en period om två år eller mer, som beskriver vilka aktiviteter organisationen planerar att genomföra för att lösa identifierade problem samt hur arbetet kommer att följas upp, och
8. kan dokumentera sin verksamhet genom fastställda verksamhets- och revisionsberättelser.

Bidrag får inte lämnas till en organisation som har skulder för svenska skatter eller avgifter hos Kronofogdemyndigheten eller som är i likvidation eller försatt i konkurs. Bidrag får inte heller lämnas till en organisation som har fått annat statsbidrag för samma verksamhet.

4 § Statsbidrag får även lämnas till organisationer som inte uppfyller det villkor som anges i 3 § första stycket 5, om det finns särskilda skäl för det. Vid en sådan prövning ska det särskilt beaktas vilka behov som finns inom det område där organisationen är verksam eller om verksamheten har riksintresse.

Riksorganisation och riksintresse

I förordningen ges ingen definition av vad en riksorganisation är, men organisation av riksintresse definieras i 2 § som att organisationen bedriver en verksamhet av allmänt intresse för hela samhället och inte endast lokalt. Begreppen rikstäckande organisation och organisation av riksintresse definieras på följande vis i Socialstyrelsens anvisningar för att ansöka om statsbidraget:

- Rikstäckande organisation vars verksamhet riktar sig till utövare på regional eller lokal nivå: För att kunna definieras som en riksorganisation måste en riksomfattande fysisk verksamhet tydligt framgå samt att fokus i verksamheten ligger på organisationens regionala eller lokala aktörer.
- Organisation som bedriver verksamhet av riksintresse: Med ett riksintresse avses enligt förordningen att organisationen bedriver en verksamhet som är av allmänt intresse för hela samhället och inte endast lokalt. Vad som är verksamhet av riksintresse bedöms vid varje ansökningstillfälle av Socialstyrelsen utifrån rådande situation i samhället.

Bedömning av ansökningar

I arbetet med bedömningar av inkomna ansökningar behövs kompetens från sakkunniga från de olika kunskapsavdelningarna på myndigheten. Statsbidragsenheten bildar en så kallad bedömningsgrupp som granskar alla ansökningar. Initialt kontrolleras att de formella kraven för statsbidraget är uppfyllda, därefter vilken verksamhet organisationen söker för och vilka mål som tagits fram för verksamheten samt vilka resultat som förväntas. Bedömningsgruppen gör en samlad bedömning där alla organisationer som sökt bidrag konkurrerar och de som uppfyller syftet bäst är de som får bidrag.

Den vanligaste grunden för avslag är att organisationen inte når upp till något av de formella kraven, exempelvis att de inte bedrivit verksamhet inom något område som anges i 1 § förordningen under minst två år. Statsbidragsenheten samverkar med Skatteverket för att få information om organisationerna har skatteskulder.

Årliga redovisningar

En organisation som har tagit emot bidrag ska senast den 30 april efter bidragsåret lämna en årlig redovisning till Socialstyrelsen. Enligt 14§ förordningen ska redovisningen innehålla

- 1. en ekonomisk redovisning och redogörelse för vad medlen använts till,*
- 2. en redogörelse för de resultat som har uppnåtts och som antas kunna uppnås och hur de förhåller sig till det mål som bidraget beviljats för och det syfte som anges i 2 §.*
- 3. uppgift om antalet medlemmar i organisationen, samt*
- 4. övriga uppgifter och handlingar som Socialstyrelsen begär.*

Socialstyrelsen ska därefter enligt 15 § förordningen årligen senast den 30 september lämna en samlad redovisning av statsbidraget till regeringen. Redovisningen ska innehålla fördelningen av medlen uppdelat på de olika

områdena, uppgifter om vilka som fått statsbidrag och vilka belopp och för vilka mål och aktiviteter samt vilka resultat som uppnåts.

Rådet för erfarenhetsutbyte

Socialstyrelsen ska utse ett råd med representanter för sådana organisationer som avses i 1 § förordningen för att möjliggöra ett erfarenhetsutbyte i frågor som rör statsbidraget. Det framgår av förordningen. Rådet består av representanter för ett begränsat antal organisationer som i sin tur representerar de fem sakområdena. Rådet sammanträder en gång om året efter att Socialstyrelsen skickat en förfrågan om deltagande till organisationerna. Ämnen som tagits upp på rådsmöten har exempelvis varit ansökningsförfarande och återrapportering, förordningen, ekonomiska frågor och områdesrelaterad sakkunskap.

Resultatredovisning

Förändringar av statsbidraget

Under de studerade åren har olika utvecklingspunkter skett i statsbidraget. Sammanfattningsvis handlar det om utvecklingsarbete med organisationernas mål- och resultatstyrning med koppling till förordningen, kravet på redovisning av medlemsantal, två nya områden som tillkom i förordningen och utökning av anslaget.

Utvecklingsarbete i mål- och resultatstyrning

Socialstyrelsen fortsatte under 2012 med utvecklingsarbetet att förbättra mål- och resultatstyrningen genom att anpassa ansöknings- och återrapporteringsblanketterna så att de tydligt skulle omfatta mål- och resultatstyrning.

Samtliga organisationer som var behöriga att ansöka om 2012 års statsbidrag inbjöds till en endagsutbildning i metoden Logic Framework Approach (LFA) hösten 2012. LFA är en resultatstyrd planeringsmetod för projekt, program och verksamheter. Utbildningen hölls vid tre tillfällen och sammanlagt deltog 63 organisationer.

Organisationernas erfarenhet av LFA

År 2012 genomförde Socialstyrelsen telefonintervjuer med representanter från 12 av de organisationer som fick del av statsbidraget det året. Syftet med intervjuerna var att få organisationernas syn på statsbidraget och det fokus på mål- och resultatstyrning som tillkom när den nuvarande förordningen började gälla.

Resultatet visade bl.a. att organisationerna upplevde att det var svårt att formulera mål och svårt att veta hur de skulle följa upp dem på ett bra sätt. De mätte ofta aktiviteter snarare än mål och detta är något som också återspeglas i deras återrapportering till Socialstyrelsen. Flera organisationer lyfte det svåra i att skilja ut vad som egentligen påverkar situationen för målgruppen eftersom det finns många andra intressenter som också gör saker som påverkar och bidrar till mål- och resultat uppfyllelse.

Organisationerna tog även upp svårigheten med att statsbidraget beviljas årsvis, vilket gör det svårt att mäta några effekter på ett års horisont.

Flera organisationer beskrev dock att framtagande av mål var en pågående intern process där de använde sig av mål- och resultatstyrning för att styra upp arbetet. Arbetet med att ta fram mål påverkas också av hur själva organisationen är uppbyggd. Exempelvis är en centralorganisation som Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund beroende av att de lokala jourerna deltar och arbetar enligt modellen med mål- och resultatstyrning för att det ska fungera [10].

Medlemsantal

Nytt för 2012 års bidrag var att organisationerna skulle ange antalet medlemmar. Bakgrunden till detta nya krav var att regeringen ville ha en bild av hur

många individer som är engagerade i organisationerna och hur medlemsanta-
len utvecklas över tid. Majoriteten av organisationerna har kunnat lämna ex-
akta uppgifter om medlemsantal, men för paraplyorganisationer och sam-
manslutningar av organisationer var det svårare att ange exakta antalet
medlemmar.

Två nya områden

I förordningen för statsbidrag för 2013 tillkom två nya områden – ”att ge stöd
till efterlevande personer” och ”att främja en god hälsa i befolkningen”.

Organisationerna skulle från och med 2013 års bidrag även redovisa i hur
stor utsträckning deras verksamhet varit inriktad mot hälsofrämjande verk-
samhet. Denna typ av insatser får inte omfatta idrotts- och friluftsverksam-
heter utan endast andra typer av hälsofrämjande insatser. Att ge stöd till ef-
terlevande tillkom också 2013 vilket är ett mindre verksamhetsområde både
räknat till antal organisationer och andel av statsbidraget.

Utökning av statsbidraget

Från 2014 ökade statsbidraget från 80 076 000 kronor till 93 302 000 kronor.
Även fördelningen av bidraget förändrades mellan de olika områdena jämfört
med året innan. Störst förändring skedde inom området motverka våld mot
kvinnor som ökade med 12 320 229 kronor. Det innebär en procentuell ök-
ning med sju procent.

Bidragsfördelningen 2012–2016

Under de studerade åren har 62–73 organisationer årligen tagit del av med-
len. Den totala summan som organisationerna ansökt är ungefär dubbelt så
stor som den fördelade summan över åren. Statsbidraget fördelas efter ett an-
sökningsförfarande och förutom de förutsättningar som sökanden måste upp-
fylla enligt förordningen behandlas ansökan i konkurrens med de övriga an-
sökningarna. I tabellen nedan redovisas antalet ansökningar och sökta medel,
antalet avslag och bifall samt fördelade medel bidragsåren 2012–2016.

Tabell 1. Bidragsfördelningen åren 2012–2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Ansökningar antal	86	101	104	121	108
Ansökningar total kr	1 60 037 086	1 88 148 437	2 11 003 214	2 27 066 664	2 12 912 049
Bifall antal	62	73	66	70	63
Bifall total kr	76 626 000	80 076 000	93 302 000	93 376 000	93 376 000
Avslag	24	28	38	51	45

Tabellen ovan visar bland annat följande

- Det är fler organisationer som ansöker om medel än som kommer i fråga
för statsbidraget.
- År 2015 kom det in flest ansökningar av de undersökta åren.
- Summan av de ansökta medlen var 67 029 578 kronor högre 2015 än
2012.

- Det var 11 fler organisationer som fick bifall på sina ansökningar 2013 än 2012.
- År 2015 och 2016 bifölls 16 750 000 kronor mer än 2012.
- År 2015 fick 27 fler ansökningar avslag än 2012.
- År 2013 var det år som hade flest nytillkomna organisationer som ansökte om bidrag eftersom det då tillkom två nya områden dvs. ”hälsofrämjande verksamhet” och ”stöd till efterlevande”.

Fördelning av medel mellan områden

Anslagssumman för 2016 var totalt 93 376 000 kronor. Av dessa medel avsåg 66 626 000 kronor områdena alkohol och narkotika, utsatta barn och deras familjer och motverka våld mot kvinnor. Vidare avsåg 23 300 000 kronor området motverka våld mot kvinnor. Till områdena stöd till efterlevande och hälsofrämjande verksamhet anslogs 3 450 000 kronor (tabell 2).

Tabell 2. Anslag till statsbidraget 2016

Utgiftsområde	Belopp kronor
Utgiftsområde 9, Hälsovård, sjukvård och social omsorg. 4:7 Bidrag till utveckling av socialt arbete m.m	66 626 000
Utgiftsområde 9. Hälsovård, sjukvård och social omsorg. 1:6 Bidrag till folkhälsa och sjukvård	3 450 000
Utgiftsområde 13 Integration och jämställdhet 1:3	23 300 000
Summa	93 376 000

Att i ett och samma statsbidrag ha flera olika anslag påverkar möjligheten att överföra medel som i vissa fall kan ”bli över” från ett område till ett annat eftersom summan att fördela är öronmärkta för respektive område.

Med utgångspunkt i 17 § förordningen begär Socialstyrelsen tillbaka medel som organisationerna uppger att de inte har förbrukat. Under åren har andelen icke förbrukade medel varit mindre en procent förutom för 2016 då den uppgick till tre procent. Denna högra andel oförbrukade medel berodde på att en organisation hade gått i konkurs och medlen återbetalades. Det var också en organisation som återkrävts på hela det beviljade statsbidraget på grund av att organisationen inte hade använt de beviljade medlen som avsett och dessutom inte lämnat in en granskningsrapport från en auktoriserad revisor.

Organisationerna har i sina årliga redovisningar fått specificera hur stor del av statsbidraget som gått till deras administrativa kostnader. Som administrativa kostnader räknas telefoni, porto, kontorsmaterial, försäkringar, bankkostnader och redovisningstjänster. Över åren har redovisningarna visat att majoriteten av organisationerna använt cirka 4–5 procent av statsbidraget till administrativa kostnader med undantag för tre organisationer som använt 15–20 procent av statsbidraget till administration. I den senaste uppföljningen 2016, är fördelningen av kostnaderna enligt tabellen nedan.

Tabell 3. Andel administrativa kostnader hos organisationerna, 2016

Förbrukat statsbidrag kr	Varav kostnad för administration kr	Andel kostnad administration procent
90 704 404	4 591 971	5

Under åren har fördelningen av bidraget mellan områdena varit relativt konstant. Under 2012 och 2013 fick området alkohol och narkotika störst andel av bidraget. Från 2014 har dock området motverka våld mot kvinnor fått störst andel av bidraget.

Tabell 4. Fördelning av medel mellan områden, åren 2012–2016 (andel i procent)

	2012	2013	2014	2015	2016
Våld mot kvinnor	41	38	46	45	41
Alkohol och Narkotika	43	42	37	35	35
Utsatta barn	14	14	12	14	18
Hälsöfrämjande och efterlevande	0	4	3	4	4
Ej kategoriserat	2	2	2	2	2
Total	100	100	100	100	100

I bilaga 2 finns en ekonomisk redovisning och tabeller med organisationer och beviljade belopp fördelade efter områden för 2012–2016.

Organisationernas återrapporteringar från de studerade åren

Förordningen innehåller krav på mål- och resultatstyrning hos organisationerna som får del av bidraget. Organisationerna ska ange sin huvudsakliga målgrupp, mål för verksamheten samt vilka aktiviteter som de genomfört för att uppfylla målen. Organisationerna ska i sina redovisningar också uppge vilka konkreta resultat som de har uppnått av aktiviteterna och vilka insatser som har haft störst påverkan på situationen för organisationens målgrupp. De ska även uppge vilka insatser som de anser har varit mest effektiva för att nå verksamhetens mål.

Socialstyrelsen har årligen bedömt i vilken utsträckning organisationerna har sammanhängande mål- och resultatstyrning genom att bedöma de inrapporterade uppgifterna över deras mål, aktiviteter och resultat (tabell 5).

Tabell 5. Sammanhängande mål- och resultatstyrning, (andel i procent)

	2012 (N=58)	2013 (N=70)	2014 (N=66)	2015 (N=68)	2016 (N=61)
Hög	32	20	41	31	33
Medel	44	43	38	50	57
Låg	24	37	21	19	10
Total	100	100	100	100	100

Andelen organisationer med låg utsträckning av sammanhängande mål- och resultatstyrning har minskat under åren. Från 24 procent 2012 till 10 procent 2016. Det är en positiv utveckling men det finns fortfarande en betydande utvecklingspotential eftersom en stor andel av organisationerna fortfarande saknar en tydlig styrning av mål och resultat.

Utvecklingen av mål- och resultatstyrningen bröts tillfälligt 2013, en orsak till detta kan ha varit att de två nya verksamhetsområdena ”att ge stöd till efterlevande personer” och ”att främja en god hälsa i befolkningen” hade tillkommit. För verksamhetsåret 2013 hade majoriteten av organisationerna med mer än 15 000 medlemmar en god mål- och resultatstyrning. Detta tydde på, liksom det gjort tidigare år att organisationernas storlek spelade en viktig roll när det gäller organisationernas arbete med mål- och resultatstyrning enligt Logic Framework Approach (LFA).

Måluppfyllelse

Organisationerna har årligen svarat på i vilken utsträckning organisationen har uppfyllt sina delmål.

Antal (N) i tabellerna nedan avser antal organisationer som svarat på frågan.

Tabell 6. I vilken utsträckning har organisationerna uppfyllt sina delmål (andel i procent)

	2012 (N=58)	2013 (N=68)	2014 (N=60)	2015 (N=64)	2016 (N=58)
Hög	52	67	83	88	86
Medel	45	33	17	12	10
Låg	3	0	0	0	4
Total	100	100	100	100	100

Under perioden 2012 och till och med 2016 har andelen organisationer som redovisat att de uppfyllt sina delmål i hög utsträckning ökat, från 52 procent 2012 till 86 procent 2016.

Den effektivaste typen av insats

Organisationerna har i sina återrapporteringar årligen bedömt vilken eller vilka av insatserna som varit effektivast för att nå verksamhetens mål. Under samtliga år 2012–2016 har insatser inom informations- och opinionsbildande arbete varit de mest effektiva enligt organisationerna. Denna typ av arbete handlar om att göra organisationen och dess frågor kända för allmänheten och beslutsfattare och att öka kunskap om frågorna. Näst effektivast anser organisationerna insatser riktade mot samordning och stöd till lokal verksamhet vara.

Förutsättningar för verksamheten

Organisationerna har från och med 2014 fått uppge i vilken utsträckning de har haft tillräckliga förutsättningar för sin statsbidragsfinansierade verksamhet. Andelen organisationer som har bedömt att de i hög utsträckning haft tillräckliga förutsättningar för sin verksamhet har legat runt 50 procent under 2014–2016 (tabell 7).

Tabell 7. I vilken utsträckning organisationerna haft tillräckliga förutsättningar för verksamheten (andel i procent)

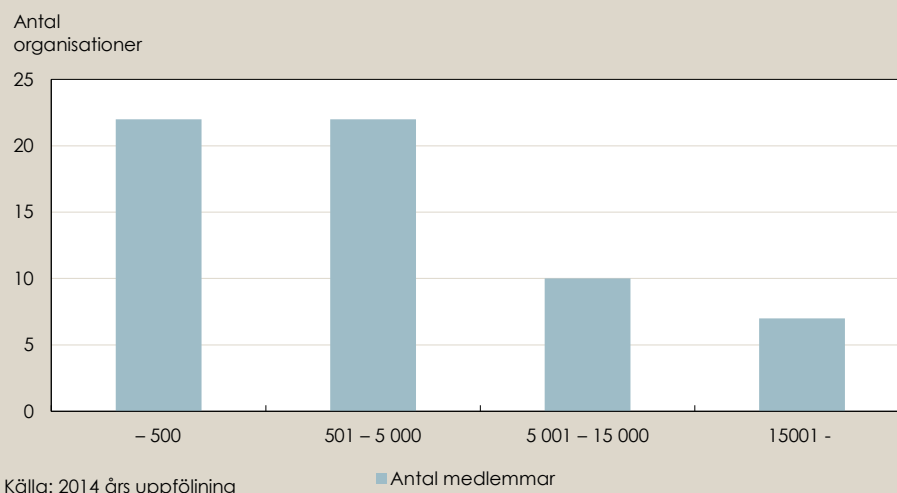
	2014 (N=64)	2015 (N=67)	2016 (N=59)
Hög	50	46	56
Medel	36	45	39
Låg	14	9	5
Total	100	100	100

Medlemsutveckling

Organisationerna inom det sociala området är ingen enhetlig grupp och det finns också stora variationer i antalet medlemmar. Enligt 14 § förordningen ska organisationerna lämna uppgifter om hur många medlemmar de har.

En tredjedel av organisationerna är relativt små med mindre än 500 medlemmar. Tio organisationer hade 5 001–15 000 medlemmar i december 2013. Vidare hade sju organisationer mer än 15 000 medlemmar i slutet av 2014. Tre av dessa organisationer ökade i medlemsantal under året (Figur 1).

Figur 1. Antal organisationer efter antalet medlemmar, 2014 års uppföljning (N=61)*

*medlemsuppgifter saknas från fem organisationer

Sammanlutningar av riksorganisationer

I Socialstyrelsens redovisningar redovisas de organisationer som är sammanlutningar av andra organisationer (paraplyorganisationer) separat eftersom de har en annan uppbyggnad än de andra organisationerna. Flera av dem är mycket stora eftersom de exempelvis har olika trossamfund som medlemmar.

Paraplyorganisationer behöver heller inte ange vilket antal individer som är medlemmar utan det är tillräckligt att de anger hur många organisationer som är medlemmar i paraplyorganisationen.

Organisationernas synpunkter på statsbidraget

I de årliga återrapporteringarna av statsbidraget har organisationerna ombetts lämna både positiva och negativa erfarenheter samt förslag på förbättringar av statsbidraget. Vid en genomgång av samtliga återrapporteringar från åren 2012 till och med 2016 redovisas här en sammanställning av de inkomna uppgifterna.

Sammanfattningsvis handlar synpunkterna som tagits emot under de studerade åren om

- tidpunkten för utbetalning av medlen
- användningstiden för medlen
- önskemål om förenklade ansöknings- och återrapporteringsblanketter
- önskemål om mer kommunikation med Socialstyrelsen och tydligare återkoppling och större transparens om fördelningen av medel.

Ungefär tre till fyra organisationer har årligen påtalat att de önskar få beslutet om fördelning av medlen tidigare på året. En annan synpunkt som lyfts fram är att de önskar att Socialstyrelsen ska förenkla ansöknings- och återrapporteringsblanketterna. Att fylla i ansökningar och återrapportera anses var mycket tidskrävande och tar tid från det konkreta arbetet i organisationerna. Det var 11 procent av organisationerna som tog upp önskemål om att förenkla ansöknings- och återrapporteringsblanketter avseende 2012 års bidrag, 2013 ökade andelen till 14 procent och 2014 till 17 procent, därefter har detta önskemål sjunkit och bara tagits upp av en handfull organisationer de senaste åren. I sammanhanget bör nämnas att Socialstyrelsen planerar för att inrätta en e-tjänst för ansökan vilket bör förenkla och förbättra ansökningsförfarandet.

I uppföljningen av 2012 års bidrag var det 11 procent (sju organisationer) som ansåg att godkända verksamheter borde kunna få ett grundbidrag (organisationsbidrag) som skulle kombineras med ett verksamhetsbidrag. Andelen organisationer som lyfte detta var även påföljande år 14 procent och 2014 var det 17 procent medan det på senare år endast varit ett fåtal organisationer som lyft denna synpunkt.

En annan fråga som några organisationer kommenterat är att de önskar mer kommunikation med Socialstyrelsen med tydligare återkoppling och större transparens om fördelningen av medel. Det var 6–7 procent som lyfte detta 2012 och 2013 medan 11 procent av organisationerna tog upp det i 2016 års återrapportering. Det som efterfrågas är tydligare information och återkoppling om vad som avgjort beslutet om bidragen samt återkoppling på ansökningar och återrapporteringar. Det som påtalats i detta sammanhang är också att det är svårt att inom socialt arbete visa på resultat och effekter efter bara ett års verksamhet.

En förändring som flera organisationer lyfter fram som önskvärd är ansökningsomgångar med treåriga bidrag. Det är fler och fler under åren som har tagit upp detta med början 2012 från 5 procent och till 21 procent 2016. Bi-

draget beslutas årligen i statsbudgeten enligt budgetlagen (2011:203). Om bidrag ska beviljas för en längre period behövs dock ett bemyndigande från regeringen. Organisationerna har även uppvakttat regeringen för att få till stånd fleråriga bidrag. Att få ökat anslag är något som påtalats av runt 5–10 procent av organisationerna under åren.

Organisationernas aktiviteter och genomförda verksamhet

För att ge en bild av vilken typ av verksamhet som organisationerna bedriver med hjälp av statsbidraget ges några exempel nedan från 2012–2016.

Att i en utvärdering jämföra de olika organisationerna och deras resultat är inte möjligt på grund av att organisationerna har olika förutsättningar när det gäller storlek, typ av organisation, storlek på bidrag, finansiering från flera håll etc. Detta gäller inte minst stora paraplyorganisationer och riksorganisationer med stora kanslier och administrativt stöd som enligt förordningen bedöms på samma sätt som mindre organisationer med upp till 100 medlemmar [11].

Organisationernas aktiviteter nedan är sorterade med stöd av den europeiska metodskriften för medverkan i beslutsprocessen [5].

Informations- och opinionsbildande arbete

Statsbidragets ska enligt förordningen stödja organisationernas informations- och opinionsbildande arbete. Exempel på organisationernas aktiviteter och inom området:

- *Förespråka*: tala för en viss fråga, väcka frågeställningar, belysa problem och behov, lägga fram synpunkter genom opinionsbildning via kampanjer, annonser och trycksaker.
- *Informera och medvetandegöra*: förmedla organisationernas erfarenheter till det offentliga, engagera medlemmar, företräda medlemmar, lyssna, reagera och informera genom att delta i seminarier och konferenser.
- *Expertis och rådgivning*: delta som expert eller remissinstans för regeringen och olika myndigheter, anordna utbildningar, kurser och konferenser.
- *Innovation*: utveckling av nya lösningar och perspektiv som kan påverka och integreras i den politiska agendan.

Ett exempel på opinionsbildande arbete inom alkohol och narkotika är det arbete som flera organisationer inom området bedriver för att den restriktiva alkoholpolitiken ska bibehållas. Exempelvis IOGT-NTO:s påverkansarbete riktat mot beslutsfattare på olika nivåer i form av politikerträffar, att skapa alkoholpolitiska grupper och genomföra lokala arrangemang, till exempel i samband med folknykterhetens vecka.

Ett annat exempel inom området motverka våld mot kvinnor är Unizons arbete med att synliggöra kopplingen mellan våld och ojämställdhet, bland

annat genom vidareutveckling av metodmaterialet ”machofabriken” med fokus på kopplingen mellan maskulinitetsnormer och våld [12].

Förebyggande och socialt stödjande arbete

Statsbidraget ska dessutom användas till förebyggande och socialt stödjande arbete, för människor som befinner sig i eller riskerar att befinna sig i en utsatt levnadssituation. Exempel på organisationernas aktiviteter inom området:

- *Tillhandahålla tjänster:* Organisationerna är aktörer som skapar alternativa lösningar för olika grupper av brukare. Exempel på en sådan typ av arbete är organisationernas telefonjourners verksamhet och stöd via chatt och webbplatser. Organisationerna anordnar stödsamtal enskilt och i grupp, och rådgivning för att ordna bostad, arbete och social gemenskap och genomför uppsökande verksamhet och fältarbete.

Inom området utsatta barn och deras familjer arbetar BRIS med stödjande samtal via jourtelefon, chatt och e-post. Organisationen har också arrangerat stödgrupper med samtal för familjer där någon av föräldrarna tagit sitt liv.

Organisationen ”Hela Människan” är aktiv inom verksamhetsområdet alkohol och narkotika arbetar bland annat med riktade insatser till kvinnor i missbruk. Inom området motverka våld mot kvinnor arbetar Somali Women in Sweden (SWIS) med seminarier, familjeträffar och rådgivning.

Hälsofrämjande arbete

Statsbidraget ska också kunna användas till hälsofrämjande verksamhet vilket innebär aktiviteter för att stärka eller bevara människors fysiska, psykiska och sociala välbefinnande. Organisationernas arbete inom det hälsofrämjande området handlar exempelvis om riktade insatser till vissa målgrupper:

- Förebygga psykisk ohälsa genom samtal och hjälp till självhjälp.
- Förebyggande arbete för att värna om en drogfri graviditet och amning.
- Olika insatser för att förhindra kvinnlig könsstympning.
- Aktiviteter som läxhjälp, anordnande av gruppaktiviteter, lägerverksamhet.
- Träffar som anordnas för äldre för att förebygga ensamhet.
- Olika typer av anpassade motionsaktiviteter eller annat friskvårdsarbete.

Inom området alkohol och narkotika arbetar exempelvis Convictus med hemlösa och personer med missbruk genom uppsökande verksamhet för hälsosamtal och rådgivning om matvanor med mera. Ett exempel inom området stöd till efterlevande är Riksförbundet för änkor och änkemäns anordnande av sociala aktiviteter.

Enligt förordningen är ett av syftena med statsbidraget att det ska komma organisationernas lokala och samordnande arbete till del. Samtliga organisationer uppgav i de årliga redovisningarna att de bedrivit sådana aktiviteter i hög eller mycket hög utsträckning. Exempelvis genom stöd till lokala organisationer genom att erbjuda utbildningar till styrelser och nyckelpersoner. Det lokala arbetet stärks genom att vissa frågor samordnas centralt, exempelvis frågor inom kommunikation och metodutveckling.

Socialstyrelsens ansvarsområde och åtagande

Enligt metodskriften har de offentliga följande ansvarsområden och åtaganden i början av beslutprocessen:

- *Information*: tillhandahålla aktuell och riktig information i tid i ett lättillgängligt format till intresserade parter.
- *Processer*: Utveckla och säkerställa en öppen beslutsprocess.
- *Resurser*: Möjliggöra för idéburna organisationer att delta exempelvis genom finansiellt stöd (statsbidrag).
- *Lyhörighet*: Säkerställa att relevanta myndighetsföreträdare är aktivt engagerade och lyssnar, reagerar och ger feedback.

I Socialstyrelsens arbete med bidragsgivningen är kravet att ha en rättssäker handläggning och beslutsprocess på så kort tid som möjligt.

Intervjuer med organisationsföreträdare och nyckelaktörer

Upplägg och genomförande av intervjustudien

Sammanlagt har 27 intervjuer genomförts varav fyra organisationsföreträdare från respektive organisation och sammanlagt elva nyckelaktörer med relevans för respektive organisations verksamhetsområde. Nyckelaktörerna representerar berörda myndigheter, forskning, och andra relevanta aktörer inom fältet (intervjuguiden finns i bilaga 1).

Följande organisationer valdes ut till intervjustudien:

- Mind – Föreningen psykisk hälsa (*Hälsofrämjande och efterlevande*)
Förebygger psykisk ohälsa genom att erbjuda medmänskligt stöd, sprida kunskap och bilda opinion
- Maskrosbarn (*Utsatta barn och deras familjer*)
För barn vars föräldrar dricker för mycket, tar droger eller mår psykiskt dåligt
- Ungdomens nykterhetsförbund UNF (*Alkohol och narkotika*)
Ungdomsförbund till IOGT-NTO.
Styrs av unga för unga, har en vision om en demokratisk och solidarisk värld, fri från droger
- ROKS, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (*Motverka våld mot kvinnor*)
Riksförbund för kvinno- och tjejjourer, jobbar för en värld fri från mäns våld och förtryck.

Resultaten från intervjustudien presenteras nedan utifrån de på förhand definierade tematiska områdena. Generella förbättringsområden och övriga observationer har beskrivits in under passande delområden. Sådana förbättringsområden och observationer som inte kunnat grupperas på något lämpligt sätt har samlats efter de tematiska indelningarna.

Det bör poängteras att urvalet av organisationer och personer att intervjuas var inte heltäckande. Syftet var inte att ge en heltäckande bild av den statsbidragsfinansierade verksamhet som sker inom respektive delområde. Syftet var istället att ge en fördjupad bild av den verksamhet som bedrivs av en organisation inom varje delområde.

Om syfte och mål för verksamheterna

Samtliga organisationsföreträdare har en tydlig bild av verksamhetens syfte och mål, med vissa skillnader beroende på vilken nivå inom organisationerna de verkar på. En majoritet av de intervjuade nyckelaktörerna uppger att de förmedlar information om respektive organisation via organisationens egna kommunikationskanaler. Det vanligaste exemplet på förmedlad information är genom en länk på en hemsida.

En majoritet av företrädarna för Mind kan redogöra för att statsbidraget används till produktion av en tidning och ett nyhetsbrev. För Maskrosbarn anger hälften av företrädarna att bidraget går till stödverksamheten medan en företrädare anger att bidraget går till kostnader för kansliet. Majoriteten av företrädarna för UNF anger att bidraget går till verksamheten – förebyggande, opinionsbildande samt socialt arbete genom att skapa nyktra mötesplatser. Hälften av UNFs företrädare använder ett projekt som heter "Vit jul" som exempel på vad som har finansierats. Samtliga företrädare för ROKS anger att bidraget går till utbildning av medlemsjourerna, en majoritet tar även upp opinionsbildning respektive övrigt stöd till jourer såsom information, hemsida och framtagande av material.

Värdering av organisationernas verksamhet

Flera nyckelaktörer samt organisationsföreträdare tar upp offentliga institutioners brister eller frånvaro som grund för varför organisationernas verksamhet behövs. Ofta bedriver organisationerna verksamhet som det offentliga i varierande utsträckning borde ansvara för. Bland organisationsföreträdarna råder en övergripande samstämmighet att de ser sin organisation och dess verksamhet som nödvändig i samhället. Flera uttrycker att det stöd som de erbjuder egentligen borde vara ett komplement till offentliga institutioners tjänster men att det blivit en nödvändighet då samhällets insatser brister.

För endast en av organisationerna, Maskrosbarn, uttalar en majoritet av nyckelaktörerna att de ser organisationens verksamhet som en nödvändighet. Övriga nyckelaktörer klassificerar respektive organisations verksamhet som ett komplement till vad som erbjuds av offentliga institutioner, med enstaka undantag.

En majoritet av nyckelaktörerna uttalar att de ser organisationen som en resurs samt ser det som positivt att organisationerna erhåller statliga bidrag, att det är väl använda skattemedel. Några nyckelaktörer menar att organisationernas verksamhet kompletterar det offentliga verksamheten och att det kan upplevas som lättare för de hjälpsökande att ta kontakt med civilsamhället snarare än en offentlig verksamhet. Nästintill samtliga organisationsföreträdare anger att det finns andra aktörer inom civilsamhället som erbjuder liknande tjänster riktade till helt eller delvis överlappande målgrupper. Samtidigt kan de redogöra för vissa egenskaper som ändå gör deras egen

organisation unik. Inga återkommande unika egenskaper framkommer vid jämförelse mellan organisationerna. Samarbeten med snarlika aktörer sker i varierande grad, främst genom formella och informella nätverk samt inom gemensamt opinionsarbete, exempelvis enskilda kampanjer, debattartiklar och att de arrangerar seminarier i Almedalen.

Samtliga nyckelaktörer kan nämna en eller flera andra organisationer som fyller en liknande funktion inom respektive verksamhetsområde. För majoriteten av organisationerna kan nyckelaktörerna, liksom organisationsföreträdarna, även ange unika värden för respektive organisation.

En majoritet av nyckelaktörerna beskriver negativa konsekvenser i det fall de undersökta organisationernas verksamhet skulle upphöra. Framförallt lyfts direkta, negativa konsekvenser för målgrupperna fram. En nyckelaktör framhäver dock att det tomrum som skulle uppstå i en sådan situation efter en tid sannolikt kommer att fyllas av annan aktör, ny eller befintlig.

Mål- och resultatstyrning

Majoriteten av de intervjuade organisationsföreträdarna är som väntat insatta i sin organisations målformuleringsprocess. Graden av insyn varierar beroende på vilken position personen har i organisationen, där representanter med ledande befattningar har större insyn än de på lokal nivå. Styrelsen eller någon annan central instans lägger fram ett förslag på verksamhetsinriktning som i varierande grad är framarbetat tillsammans med organisationsföreträdare på lägre nivåer. Inom organisationen Maskrosbarn tillfrågas även verksamhetens målgrupp om inspel, innan förslaget fastställs av ett beslutande organ.

Samtliga organisationer anger att de använder sig av kvantitativ resultatmätning för att mäta graden av måluppfyllelse. Majoriteten av organisationerna försöker även i varierande utsträckning utvärdera sin verksamhet kvalitativt. Organisationen Maskrosbarn sticker ut i förhållande till övriga studerade organisationer då man även följer målgruppens utveckling på individnivå över tid. Majoriteten av samtliga organisationers företrädare anser att deras verksamhet har god måluppfyllelse.

Organisationernas beroende av statsbidraget

Majoriteten av organisationsföreträdarna känner till att deras organisation beviljats ett lägre belopp av statsbidraget än vad organisationen ansökt om. Ett flertal påpekar att beskedet om att bidrag beviljats kommer snart inpå det nya året och att ett lägre beviljat belopp tvingar fram prioriteringar bland målsättningar och justering av budget varvid konsekvensen även kan vara uppsägning av personal. En farhåga som lyfts fram är att denna osäkerhet kan göra det svårare att behålla personal vilka kan tänkas söka sig till en tryggare anställning.

Majoriteten av organisationsföreträdarna kan redogöra för hur beroende deras organisation är av statsbidraget. Organisationerna får medel för mycket olika ändamål. ROKS utmärker sig då detta statsbidrag i praktiken är organisationens enda inkomstkälla och således finansierar all deras verksamhet. För övriga organisationer finansierar statsbidraget en mindre del av verksamheten eller specifika projekt. Av de intervjuade organisationerna utgör UNF

den andra ytterligheten i detta avseende eftersom organisationen istället får majoriteten av sina intäkter från den lotteriverksamhet nykterhetsrörelsen gemensamt bedriver.

Övrig finansiering från det offentliga skiljer sig betydligt mellan organisationerna. Mind har nyligen beviljats verksamhetsstöd från Folkhälsomyndigheten. Maskrosbarn uppger att de får kommunalt stöd från de kommuner där de har lokal verksamhet, de fakturerar socialtjänsten i viss utsträckning för sina insatser, och de får ytterligare statliga medel. För UNF uppger hälften av organisationsföreträdarna att de tidigare fått kommunala medel men att dessa nu upphört. ROKS centralt får endast sporadiska projektbidrag som ytterligare finansiering, lokalt erhåller medlemsjourerna kommunalt stöd och får ersättning för genomförda insatser av kommunerna. En minoritet av nyckelaktörerna kan uppge att kommunen ger bidrag eller upphandlar tjänster av respektive organisation.

Majoriteten av organisationerna försöker utveckla ytterligare intäktskällor såsom fakturering för utbildningsinsatser eller undersöker möjlighet till IOP, idéburet offentligt partnerskap (en typ av samverkansmodell med civilsamhällets organisationer vid sidan av gängse upphandlingsförfaranden).

Resursbrist är den största gemensamma utmaningen

När organisationsföreträdarna ombads lista organisationens viktigaste framgångsfaktorer kunde inga generella förenande faktorer mellan organisationer och delområden identifieras. Två organisationer, Mind och UNF, svarar dock samstämmt att en viktig framgångsfaktor varit att de lyckats bra med att utbilda volontärer samt nå ut med information och påverkansarbete.

Inom respektive organisation är dock beskrivningen av verksamhetens framgångsfaktorer betydligt mer lika. Inom ROKS lyfter de fram vikten av den ideella kraften. Maskrosbarn lyfter fram involverandet av unga i utformandet och utvärdering av verksamheten samt att all personal har personlig erfarenhet av utsatthet. En av nyckelaktörerna beskriver att framgångsfaktorn för ideella verksamheter är den ideella kraften hos civilsamhället med dess stora engagemang och förekomst av eldsjälur.

Avseende hinder lyfter organisationsföreträdare för tre av fyra organisationer samstämmt fram resursbrist som det största hindret för att utveckla verksamheten. För att komma runt detta hinder anges att den viktigaste åtgärden är att söka långsiktigt organisationsstöd för att minska sårbarheten som finns vid år- till år-finansiering. Hälften av organisationerna lyfter även fram utmaningen med att ha en hög omsättning av medlemmar och volontärer liksom trögheten i den offentliga sektorn som betydande hinder.

Utbildning och kompetensutveckling

Organisationerna arbetar på ett övergripande plan med samma metoder för att tillvarata de frivilligas engagemang. Samtliga erbjuder utbildning, kompetensutveckling och uppskattning som grundläggande incitament. Maskrosbarn erbjuder utöver detta en begränsad arvodering för långsiktiga eller tidskrävande engagemang. Samtliga organisationer har anställda och det är även vanligt med ersättning till styrelseledamöter.

Ingen organisation upplever att det finns motsättningar mellan ideella och professionella inom organisationen. Hälften av organisationerna anger att de arbetar eller har arbetat med just denna fråga.

Hur arbetar organisationerna för att nå unga och unga vuxna?

För att exemplifiera hur de arbetar mot en ung målgrupp anger två organisationer, Mind och ROKS, att de infört kontaktvägar för unga genom att erbjuda chattforum. Mind pekar även på att de har ett ungdomsråd samt ger samtliga hjälpsökande ett individanpassat bemötande. Företrädare för ROKS tar även upp att de frågor som dyker upp skiljer sig betydligt mellan kvinnojourer och tjejjourer.

UNF och Maskrosbarn, vilka båda har unga som renodlad målgrupp, beskriver ett arbetssätt där det är centralt att de unga involveras i både planeringen och utvärderingen av verksamheten. I UNF:s fall axlar de äldre ungdomarna även rollen som ledare för de yngre.

Samverkan med offentlig sektor

Samtliga organisationer anger att de har någon form av samarbete med den offentliga sektorn. De vanligaste samverkansformerna är att arrangera utbildningar, att vara remissinstans och att delta i myndigheters samordnings- eller referensråd. Maskrosbarn och ROKS medlemsjourer utför även tjänster åt socialtjänsten mot ersättning.

För endast en av organisationerna, Maskrosbarn, uppger en majoritet av de intervjuade nyckelaktörerna att de har, eller har haft ett aktivt samarbete med organisationen.

Förbättringsförslag av statsbidraget

En majoritet av organisationsföreträdarna uttrycker att mål- och resultatstyrning är bra för organisationen men inte optimalt för bidragsgivningen, speciellt när organisationen beviljas ett lägre belopp än det äskade och prioriteringar bland målen måste ske. Många uttrycker därför en önskan att statsbidraget borde vara mer av karaktären organisationsbidrag snarare än verksamhetsbidrag. UNF uttrycker sig däremot positivt om att statsbidraget är ett verksamhetsbidrag och anser även att mål- och resultatstyrningen är positiv för att kunna följa upp effekten av skattemedel.

Majoriteten av organisationsföreträdarna skulle vilja få besked tidigare om de har beviljats bidrag eller inte, i första hand för att hinna genomföra ändamålsenliga justeringar av verksamheten. UNF menar att det vore bra om ansökningsdatumet kunde senareläggas så att det bättre skulle passa organisationens verksamhetsplaneringsprocess för kommande år.

Majoriteten av organisationsföreträdarna efterlyser även en återkoppling eller en dialog med Socialstyrelsen i samband med att de får besked om att organisationen fått ett lägre bidrag beviljat än vad man äskat. I syfte att förstå processen och vad som gjorde att de beviljades ett lägre belopp.

Organisationsföreträdare för Maskrosbarn framför ett konkret förbättringsförslag – att de statliga bidragsgivarna ska samordna hur de önskar redovisning från organisationerna. De menar att statliga bidragsgivare idag kräver olika slags redovisning vilket innebär mycket merarbete.

Nyckelaktörerna uppfattar att statsbidraget används ändamålsenligt

Nedan följer påståenden och åsikter framförda av enstaka eller ett fåtal nyckelaktörer.

- Framgångsfaktorer i statsbidraget är den ideella kraften hos civilsamhället med dess stora engagemang och dess eldsjälar.
- En viktig uppgift är att identifiera organisationer som ”tröttnat” och blivit bekväma eller oengagerade. I ett sådant läge bör istället bidragen omprioriteras till organisationer inom samma delområde som är ”hungrigare” och som har kvar sina eldsjälar. Sådana gallringar behöver göras regelbundet, annars kommer endast ett adderande av bidragsmottagare att ske över tid.
- Inte sällan glider organisationers verksamhet mer och mer över i informations- och opinionsarbete, delvis på bekostnad av kärnverksamheten, vilket är problematiskt. Detta påverkansarbete syftar i sin tur inte sällan till att synliggöra den egna organisationen och verksamheten med syftet att få ännu mer bidrag.
- Det finns ett eget inneboende värde i den idéburna sektorn. I den idéburna sektorn ingår opinionsarbete som en naturlig del. Så länge som lagstridig verksamhet inte bedrivs, exempelvis hets mot folkgrupp, bör samhället stötta den idéburna sektorn eftersom samhället drar nytta av den.
- Ett förslag till Socialstyrelsen från en av nyckelaktörerna var att införa motkrav för bidragsgivningen i form av mätbara prestationer. Prestationerna måste sedan utvärderas ordentligt avseende kvalitet och kvantitet.
- Det vore en fördel om ideella organisationer med snarlika behov av infrastruktur såsom IT, chattverktyg eller telefonlinjer, kunde samordna sig kring dessa för att uppnå kostnadseffektivisering genom gemensamma inköp eller delat användande.
- Om en organisation utvecklas i allt för professionell riktning finns det en risk att möjligheten att uppbära bidrag upphör. Till exempel fanns tidigare Nationella Hjälpplinten som började anställa psykologer och därmed bedömdes vara alltför lik traditionell vårdverksamhet och därmed förlorade möjligheten att få bidrag.

Analys och bedömning

Inom ramen för utvärderingen har Socialstyrelsen belyst statsbidragets inverkan och effekter i bred bemärkelse genom att sammanställa och analysera information från olika källor på olika nivåer. Det är både organisationernas egen bedömning av vad de åstadkommit och nyckelaktörers bedömning av det samma. I analysen ingår även en genomgång av tidigare rapporter på området statsbidrag till ideella organisationer och det civila samhället. Denna utvärdering är den första enligt förordningen och inför nästa utvärdering kan den här utvärderingen utgöra ett utgångsläge för att följa och utvärdera de ideella organisationernas verksamhet 2017–2021.

I analysen av resultatet återkommer vi till den övergripande frågeställning som utformades i inledningen:

Har organisationerna med hjälp utav bidraget genomfört insatser som lett till förändringar och förbättringar i enlighet med bidragets syfte för de målgrupper som organisationerna inriktar sitt arbete mot?

Socialstyrelsen bedömer att syftet med bidraget främjats

Syftet med utvärderingen var att utvärdera hur bidragsgivningen uppfyller syftet som anges i 2 § förordningen. Syftet med statsbidraget är att stödja utvecklingen av ett civilt samhälle som bidrar till att människor som befinner sig i eller riskerar att befinna sig i en utsatt levnadssituation, kan förbättra sina levnadsvillkor.

En annan viktig utgångspunkt för bidragsgivningen och utvärderingen är målet för politiken för det civila samhället som är del av den kontext som statsbidraget verkar inom.

Målet för politiken för det civila samhället är att villkoren för det civila samhället som en central del av demokratin ska förbättras. Detta ska ske i dialog med det civila samhällets organisationer genom att
-utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga utifrån engagemanget och viljan att påverka den egna livssituationen eller samhället i stort,
-stärka förutsättningarna för det civila samhället att bidra till samhällsutvecklingen och välfärden både som röstbärare och opinionsbildare och med en mångfald verksamheter, och
-fördjupa och sprida kunskapen om det civila samhället [3].

Socialstyrelsen har i sina årliga redovisningar för bidragsåren som har utvärderats inom ramen för denna utvärdering bedömt att verksamhetsbidraget har främjat det syfte som anges i förordningen. Organisationernas redovisningar innehåller de uppgifter som följer av förordningen och de har redogjort för i hur stor utsträckning deras verksamhet varit inriktad mot informations- och

opinionsbildande arbete samt förebyggande och socialt stödande arbete. Organisationerna har också redogjort för i hur stor utsträckning de har arbetat med hälsofrämjande insatser och med insatser som har kommit deras lokala eller samordnande arbete till del. Majoriteten av organisationerna har varit aktiva inom mer än ett av dessa områden.

Statsbidragsprocessens betydelse för bidragsgivningen

Att styra med statsbidrag påverkar hela processen från planering till genomförande, uppföljning och analys. Under processen försöker myndigheten utveckla och förbättra hanteringen av bidragsgivningen. Som till exempel att när ett statsbidrag utlyses se till att informationen är tydlig så att en organisation kan avgöra om det är möjligt för dem att söka. Socialstyrelsen har också på sin webbplats anvisningar om ansökan och villkor för användning, blanketter och hänvisningar till förordningstexter eller regeringsbeslut. Enligt en intressentundersökning som Socialstyrelsen genomförde 2016 bland ideella organisationer fick myndigheten bekräftat att en övervägande del av de som svarade (cirka 85 procent) tyckte att det var ganska eller mycket lätt att hitta denna information.

När det gäller myndighetens arbete med att bedöma vilka organisationer som ska få medel och till vilka belopp sker bedömningen i konkurrens och ansökta medel är dubbelt så mycket än den summan som det finns att fördela. För att påverka utveckling inom ett verksamhetsområde kan detta innebära att man från myndighetens sida väljer att inte bevilja en organisation medel eller fördelar ett mindre belopp och på det sättet kan styra utvecklingen åt ett visst håll.

Det bör dock beaktas att det är en balansgång när uppgifter från organisationerna ska samlas in både vid ansökan och vid redovisning att arbeta för att handläggningen är rättssäker men samtidigt rimlig i förhållande till de resurser som finns. I sammanhanget bör nämnas det arbete och diskussioner som pågår med koppling till Tillitsdelegationens arbete², att myndigheter framöver även när det gäller statsbidragshantering, med hänsyn till förutsättningarna, bör diskutera hur detaljstyrning kan minskas utan bekostnad av kvaliteten.

Inom ramen för denna utvärdering kan vi konstatera att bidragsgivningen på myndigheten sker på ett effektivt och rättssäkert sätt samtidigt som förbättringar genomförs löpande.

Myndighetens synpunkter på tillämpningen av förordningen

I utvärderingen har några interna synpunkter kommit fram avseende tillämpningen av förordningen. Det ena rör bidrag inom våldsområdet där det fördelas stora belopp från olika myndigheter och det pågår även flera andra utvecklingsarbeten på olika nivåer. Eftersom organisationerna enligt förordningen inte får använda olika statsbidrag till samma verksamhet upplevs det rörigt både i fördelningsarbetet och för organisationerna själva. Därför anser myndigheten att regeringen även bör beakta detta statsbidrag med ett samlat grepp tillsammans med övriga frågor inom våldsområdet. Under

² Dir. 2016:51

arbetets gång med den här utvärderingen har regeringen beslutat om en översyn av statens bidrag till ideella kvinno- och tjejjourer³. Socialstyrelsens utvärdering visar också på behovet av en sådan utvärdering om bidragsgivningen till riksorganisationer och lokala organisationer.

I statsbidraget skiljs tobaksfrågan från alkohol och narkotika vilket i vanliga fall brukar samlas som alkohol, narkotika, doping och tobak (ANDT) numera ingår även spelberoende (ANDTS). Socialstyrelsen beslutar om bidrag inom alkohol och narkotika medan Folkhälsomyndigheten fördelar andra medel inom tobaksområdet. Förordningen innehåller hälsofrämjande arbete som hör hemma inom folkhälsoområdet, vilket borde vara bättre att renodla och ge även detta uppdrag till Folkhälsomyndigheten. En renodling av sakområdena mellan myndigheter skulle kunna underlätta bedömningsarbetet för bidragen eftersom det kräver olika kompetens och aktuell kunskap.

Ett par otydligheter i förordningen kan också kommenteras som att på området utsatta barn tydliggöra att med barn menas personer upp till 18 år.

Vidare står det i 20 § förordningen att Socialstyrelsen vart tredje år ska utlysa medel för att organisationer, som fått statsbidrag enligt denna förordning, i samverkan ska följa upp de aktiviteter som bidragen har beviljats för. Det är knappt någon av organisationerna som söker detta bidrag, så denna möjlighet skulle kunna tas bort eftersom den ändå inte används.

Det behövs en definition eller ett tydliggörande av några begrepp som används i förordningen. Det handlar om begreppen riksorganisation och begreppet demokratiskt organiserad.

Ett annat förslag är att delar av 20 § ändras när det gäller rådet

”För att möjliggöra ett erfarenhetsutbyte i frågor som rör statsbidraget ska Socialstyrelsen utse ett råd med representanter för sådana organisationer som avses i 1 §.”

Att bjuda in till ett råd var relevant när förordningen trädde i kraft men myndigheten anser att rådet nu har spelat ut sin roll. Erfarenhetsutbyte skulle kunna gynnas bättre i en annan typ av forum som konferenser eller liknande.

Slutsatser av externa synpunkter

Generellt framkommer en bild av att organisationsföreträdarna är nöjda med det arbete som de utför och den verksamhet de bedriver. Även nyckelaktörerna är positiva till de verksamheter som bedrivs och ser statsbidraget som väl använda skattemedel som främjar syftet med förordningen. Nyckelaktörerna är dock mer nyanserade i sin bild av organisationerna och ser inte generellt dessa som oumbärliga.

Både organisationsföreträdare och nyckelaktörer identifierar brister i det offentliga insatser gentemot målgrupperna. Exempelvis att hjälp och stöd som erbjuds av organisationerna kan sättas in tidigare och mer anpassat än det stöd som sätts in från kommunernas socialtjänst.

Resursbrist är det hinder som identifierats av flest organisationsföreträdare. Det förslag till lösning som framförs är till stor del av politisk natur, att

³ Regeringskansliet promemoria, bilaga till regeringskanslibeslut 2017-12-22 § 607

bidrag bör skiftas från verksamhetsbidrag till organisationsbidrag samt expandera och vara mer långsiktigt. I och med att offentliga medel fastställs genom en årlig budget är framförallt långsiktigheten som efterfrågas svår att genomföra. Även önskemålet om tidigare besked om bidrag begränsas av den statliga budgetprocessen där belopp att fördela fastslås först i och med att budgeten beslutas av riksdagen. Det togs också upp att statliga bidragsgivare borde ha mer liknande och standardiserade resultatredovisningar.

Skillnaden på beroendet av statsbidraget mellan organisationerna är stor. Detta återspeglar sig även i hur trygga organisationerna upplevs samt vilken grad av stressnivå risken för sänkt eller indraget bidrag orsakar. I intervjustudien framkommer tankar och intresse för att utveckla partnerskap i form av IOP i samråd med SKL. I intervjustudien kunde samtliga organisationer ge exempel på områden där IOP skulle kunna vara lämpliga. Exempelvis nämndes att Mind skulle kunna sluta avtal med landstingen/regionerna om driften av Självordslinjen. Maskrosbarn har redan i dag ett samarbete med socialtjänsten i flera kommuner där de kan fakturera socialtjänsten för att erbjuda en plats i sin verksamhet till de i målgruppen som redan har kontakt med socialtjänsten. Vidare nämns att UNF skulle kunna sluta avtal med kommunen om förebyggande arbete mot alkohol och narkotika. ROKS medlemsjourer har redan i dag välutvecklade samarbeten med kommuner och socialtjänst. Skulle skälig ersättning till jourerna erbjudas bör även utbildningsinsatser och fasta utgifter täckas av detta varvid medlemsjourerna skulle kunna betala en medlemsavgift till ROKS för att finansiera verksamheten och därmed minska beroendet av statliga bidrag.

I intervjustudien framkommer också reflektioner över att de frågor som statsbidraget omfattar kostar samhället betydande summor årligen – suicid och psykisk ohälsa, alkohol och droger samt våld mot kvinnor. Ett antagande är också att organisationernas verksamhet kan bidra till minskade samhällskostnader för respektive problem.

Socialstyrelsens bedömning

Socialstyrelsens samlade bedömning i denna utvärdering är att bidragsgivningen på ett övergripande plan ligger väl i linje med statsbidragets syfte enligt förordningen. Dock är det många samverkande faktorer som påverkar resultatet av en verksamhet och det är svårt att isolera effekten av varje insats. Statsbidraget beviljas också enbart till vissa delar av organisationernas verksamhet.

Sammantaget kan Socialstyrelsen konstatera att statsbidraget exempelvis ger ökad kapacitet till aktiviteter gentemot målgrupperna, ökad synlighet och ett ökat antal medlemmar. Statsbidragets effekter är också att organisationerna påverkat samhället i samhällsdebatten eller bidragit till förändringar i lagstiftning och därmed haft betydelse för enskilda personer eller grupper.

Referenser

1. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. CivSam. Hämtad 2017-11-09 från: <http://www.civsam.se/>
2. Nordfelt, M. Uppföljning av Överenskommelsen mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges kommuner och landsting: Ersta sköndal högskola; 2012.
3. Regeringens proposition 2009/10:55 En politik för det civila samhället. Stockholm; 2009.
4. Svensson, O, Grosse, J. Villkor för ideella föreningar och trossamfund : civila samhällets villkor 2014. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor; 2015.
5. Europeisk kod för idéburna organisationers medverkan i beslutsprocessen : antagen av INGO-konferensen vid mötet den 1 oktober 2009 : Europarådets INGO-konferens CONF/PLE(2009)CODE1. Stockholm: Överenskommelsens uppföljningskansli; 2011.
6. Ekonomistyrningsverket. Att ge statligt stöd till civila samhällets organisationer 2015:43. Stockholm; 2015.
7. Eriksson, C, Geidne, S, Larsson, M, Pettersson, C. Med kraft och vilja : alkohol- och drogförebyggande arbete inom Socialstyrelsens stöd till frivilligorganisationer 2003-2009. Örebro: Örebro universitet; 2010.
8. Regeringskansliet. Regleringsbrev för 1999 En handledning för Regeringskansliet. Stockholm; 1999.
9. Statskontoret. Bidrag till ideella organisationer på det sociala området 2009:16. Stockholm: ; 2009.
10. Användningen av statsbidraget till vissa organisationer inom det sociala området år 2012. [Elektronisk reusrs]. Stockholm: Socialstyrelsen; 2013.
11. Användningen av statsbidraget inom det sociala området 2014. Stockholm: Socialstyrelsen; 2015.
12. Användningen av statsbidraget till organisationer inom det sociala området : redovisning av 2016 års verksamhet. Stockholm: Socialstyrelsen; 2017.

Bilaga 1 – Intervjuguider

Frågor till organisationsföreträdare

Intro

1. Kan du beskriva syftet med er organisation?
2. Bedömer du er verksamhet vara ett komplement eller en nödvändighet för er målgrupp?
3. Vad använder ni bidraget i huvudsak till?

Resultat och mål

4. Hur arbetar ni för att ta fram målen?
5. Hur arbetar ni för att mäta uppnådda resultat kring dessa mål?
 - a. Hur väl motsvarar det uppnådda resultatet de mål som organisationen satt upp?

Vikten av sökt belopp

6. Tilldelades ni ett mindre belopp än vad ni ansökte om? Om ja, hur påverkar det verksamheten?
 - a. Hur beroende är ni av statsbidraget? Vad skulle hända om detta drogs in? Andra bidrag?
 - b. Om ni fick dubbelt så mycket i anslag, hur skulle ni använda dessa pengar?

Hinder och framgångsfaktorer

7. Vilka är era viktigaste framgångsfaktorer i ert arbete med att förändra och förbättra för de målgrupper som ni riktar ert arbete mot?
8. Vilka är de största hindren ni möter i er verksamhet?
 - a. Hur arbetar ni för att komma förbi dessa hinder?

Ideell vs Professionell

9. Hur jobbar ni med frivilligas engagemang och ersättning?
 - a. Ser ni någon motsättning mellan ideella och professionella inom er organisation?
 - b. Utveckling framåt?

Ungdomsspecifika frågor

10. Hur arbetar ni när ni jobbar mot en ung målgrupp?
 - a. På vilka sätt påverkas arbetsmetoderna?
 - b. På vilka sätt påverkas uppföljning av resultat?

Samverkan

11. Har ni någon form av samarbete med den offentliga sektorn?
 - a. Om ja, Hur ser samarbetet med den offentliga sektorn ut?
 - b. Får ni något stöd, vilket stöd får ni i så fall? Vad skulle kunna utvecklas?
12. Finns det andra aktörer som utgör samma funktion som ni?
 - a. Vad är det som särskiljer er mot dem? (USP)
 - b. Samarbetar ni på något sätt?

Generellt om statsbidragen och organisationen

13. Utifrån era erfarenheter som bidragsmottagare, har ni några synpunkter och förslag på förbättringar av statsbidraget?
14. Hur ser ni på mål- och resultatstyrningen, nu med ett antal års erfarenhet?

Frågor till nyckelaktörer

Samverkan

1. Samarbetar ni med organisationen? Hur ser samverkan i så fall ut?
2. På vilket sätt kompletterar och förstärker organisationens arbete det arbete som ni gör?
(Till företrädare för kommun och landsting)
3. Ger kommunen bidrag till organisationen eller upphandlar man tjänster av dem?
4. Förmedlar ni någon information om organisationen eller organisationens tjänster såsom telefonlinje eller annan stödverksamhet?
 - a. Exv. genom er hemsida eller liknande?
5. Ger ni bidrag eller ersättning till organisationen?
(Till företrädare för kommun och landsting)

Värdering av verksamheten

6. På vilket sätt bidrar organisationen till förändring och förbättring för de målgrupper som de vänder sig till? Är de en resurs?
7. Bedömer ni organisationens verksamhet vara ett komplement eller en nödvändighet för målgruppen?
8. Finns det andra liknade organisationer som fyller samma funktion?
9. Ser ni något unikt värde i organisationen som ej finns i andra organisationer?
10. Vad ser ni för konsekvenser om organisationens verksamhet skulle upphöra?
11. Ser ni det som positivt och väl använda skattepengar att organisationen erhåller statliga bidrag?

Till samtliga intervjuade

Andra synpunkter och påpekanden?

1. Finns det något mer du skulle vilja tillägga som vi inte har frågat om?
2. Slutligen, finns det någon annan tilläggsinformation som du tror kan vara av intresse för oss som du vill dela?

Bilaga 2. Ekonomisk redovisning

I tabellerna nedan presenteras vilka organisationer inom de olika områdena som fått medel och fördelade summor över de studerade åren.

Till området ”Motverka våld mot kvinnor” fördelades 41 procent av den totala summan att fördela 2012. Andelen har varierat något under åren men var återigen 41 procent av den totala summan år 2016.

Tabell 8. Fördelning av medel inom området motverka våld mot kvinnor och organisation, kr

Organisation	2012	2013	2014	2015	2016
Brottsofferjourernas Riksförbund, BOJ	800 000	800 000	1 007 035	1 100 000	5 000 000
Internationella romsk och resande kvinnojourer				250 000	250 000
Kvinnors Nätverk (Mans-) mottagningen mot våld i Uppsala, MVU	250 000	250 000	184 221	200 000	200 000
Män för Jämställdhet	550 000	550 000	562 898	450 000	
Riksföreningen stödcentrum mot incest (och andra sexuella övergrepp), RISE	981 000	990 000	1 001 491	1 100 000	2 000 000
Rikskriscentrum	250 000	200 000	300 000	350 000	300 000
Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige (ROKS)	500 000	460 000	235 394	350 000	350 000
Riksorganisationen mot sexuella övergrepp, HOPP	13 300 000	13 300 000	18 665 110	17 650 000	13 900 000
Romska delegationen	1 300 000				
Slagfärdiga	220 000	250 000		100 000	
Somali Women in Sweden, SWIS	350 000	350 000	179 104	150 000	
Somaya kvinno- och tjejjour	300 000	350 000	255 863	250 000	250 000
Sveriges kvinno- tjejjourers riksförbund, SKR				800 000	
Talita	10 900 000	11 000 000	18 665 110		
Terrafem					100 000
TRIS - Tjejers rätt i samhället	1 400 000	1 450 000	1 484 003	1 350 000	1 500 000
Öppen Gemenskap, Umeå					300 000
Unizon	200 000	200 000		17 650 000	14 538 000

Till området ”Alkohol och narkotika” fördelades 43 procent av de totala medlen 2012 medan andelen var 35 procent 2016. Anslaget har minskat med drygt 3 procent jämfört med 2012.

Tabell 9. Beviljade bidrag för åren 2012–2016, området alkohol och narkotika, kr

Organisation	2012	2013	2014	2015	2016
Alna Sverige förening	260 000	260 000	266 097	250 000	150 000
Convictus	650 000	680 000	685 000	690 000	698 000
De Fria Sällskapen Länkarnas Samorganisation	325 000	325 000	332 621	200 000	
Dianova	350 000	400 000	358 208	350 000	
Förbundet Hassela Solidaritet	500 000	550 000	665 243	750 000	600 000
Föreningen Fanzingo/Radio Fri				300 000	300 000
Hela Människan	4 700 000	4 750 000	4 912 560	4 850 000	5 100 000
IOGT-NTO	3 700 000	3 700 000	3 786 766	3 700 000	3 700 000
Kvinnoorganisationernas samarbetsråd för alkohol- och narkotikafrågor (KSAN)	1 850 000	1 900 000	1 893 383	1 900 000	1 700 000
LP-verksamhetens Ideella Riksförening	1 700 000	1 700 000	1 791 038	1 750 000	1 700 000
Länkens kamratförbund	300 000	300 000	307 035	200 000	
MHF-ungdom	200 000	200 000	102 345		
Motorförarnas Helykterhetsförbund, MHF	3 800 000	3 756 000	3 588 217	3 400 000	3 250 000
Rainbow Sweden	500 000	550 000	562 898	550 000	350 000
Riksförbundet för hjälp åt narkotika- och läkemedelsberoende, RFHL	2 600 000	2 650 000	2 504 383	2 400 000	2 100 000
Riksförbundet Föräldraföreningen Mot Narkotika, FMN	1 200 000	1 200 000	1 228 140	1 100 000	900 000
Riksförbundet Kriminellas Revansch I Samhället, RIKSKRIS	1 650 000	1 650 000	1 688 693	1 700 000	1 900 000
Riksförbundet SMART	700 000	700 000	716 415	900 000	1 200 000
Roma Institutet	220 000	220 000	220 000	100 000	
Smart ungdom					400 000
Svenska Brukarföreningen	550 000	550 000	767 588	700 000	600 000
Svenskar och Invandrare Mot Narkotika, SIMON	1 500 000	1 500 000	1 535 175	1 600 000	1 750 000
Sveriges Blåbandsförbund	800 000	800 000	818 760	600 000	500 000
Sveriges Blåbandsungdom	100 000	100 000			
Sveriges Landsråd för alkohol- och narkotikafrågor, SLAN	300 000	300 000			
Sveriges Lärares Nykterhetsförbund	50 000	50 000	921 105		
Sällskapen Länkarnas Riksförbund	850 000	900 000	921 105	800 000	650 000
Unga KRIS-förbundet			307 035	380 000	800 000
Ungdomens nykterhetsförbund, UNF	800 000	800 000	818 760	950 000	1 300 000
Verdandi	2 900 000	3 000 000	3 070 351	2 850 000	2 600 000

Till området ”Utsatta barn och deras familjer” fördelades 13 procent av de totala medlen år 2012 medan 18 procent betalades ut år 2016. Anslaget till detta område har ökat med 5 procentenheter.

Tabell 10. Beviljade bidrag för åren 2012–2016, området utsatta barn och deras familjer, kr

Organisation	2012	2013	2014	2015	2016
Barnens rätt i samhället, BRIS	2 200 000	2 200 000	2 251 591	2 406 000	3 100 000
Buff Sverige		620 000	716 415	900 000	1 250 000
ECPAT Sverige	1 300 000	1 375 000	1 407 244	1 500 000	1 600 000
Ensamkommandes förbund					250 000
Familjehemmens riksförbund	50 000	50 000			
Familjevårdens centralorganisation, FACO	125 000	125 000	127 931	200 000	250 000
FAS-föreningen	300 000	300 000	307 035	300 000	700 000
Forum för Familjevård	50 000	50 000			
Föräldraalliansen Sverige					250 000
Föreningen Anhöriga till Sexuellt Utnyttjade Barn, ATSUB	375 000	455 000	486 139	500 000	450 000
Föreningen Styvmorsviolen	125 000				
Hjälpkällan	100 000		102 345	250 000	250 000
IOGT-NTOs Juniorförbund, Junis	400 000	450 000	511 725	500 000	750 000
Maskrosbarn	500 000	500 000	614 070	800 000	950 000
Riksbryggan	500 000				
Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare, RFS	300 000	375 000	332 621	300 000	500 000
Riksförbundet för Förstärkt Familjehemsvård, RFF	75 000	75 000			
Riksförbundet Insolvans	200 000	300 000	307 035	400 000	
Riksförbundet för samhällets styvbarn	220 000	300 000	307 035	300 000	250 000
Riksföreningen stoppa kvinnlig könsstympning, RISK	420 000	450 000	409 380	400 000	400 000
Rädda Barnens Riksförbund	680 000	680 000	562 898	600 000	840 000
Svenska muslimer för fred och rättvisa				300 000	
Svenska röda korset				600 000	2 200 000
Sveriges Makalösa föräldrar	1 850 000	1 900 000	1 842 210	1 950 000	1 900 000
Sveriges Romska Ungdomsdelegation, SRUD		100 000	102 345	100 000	
Tjejjonen	500 000	630 000	818 760	900 000	1 200 000
TRIS - Tjejers rätt i samhället			230 276		

Områdena ”Ge stöd till efterlevande personer” och ”Främjande av en god hälsa i befolkningen” har slagits samman i tabellen och har cirka 4 procent av den totala fördelningen.

Tabell 11. Beviljade bidrag för åren 2012–2016, områdena folkhälsa och efterlevande, kr

Organisation	2012*	2013	2014	2015	2016
Amningshjälpen		70 000			
Förbundet St Lukas		100 000			
Mind - Föreningen Psykisk Hälsa		220 000	350 000	450 000	550 000
RFSL Ungdom					300 000
Riksförbundet HOBS-Hälsa oberoende av storlek					250 000
Riksförbundet Hälsofrämjandet		100 000	300 000	300 000	200 000
Roma International, Centralförbundet		180 000	230 000	100 000	
Röda korset		320 000	450 000	200 000	
Äldrekontakt		175 000	200 000		250 000
Randiga huset				300 000	300 000
Riksförbundet för Suicidprevention och efterlevandes stöd, SPES		550 000		650 000	450 000
Riksförbundet för änkor och änkemän		220 000	110 000	100 000	
Samarbete för Människor i Sorg, SAMS		1 000 000	1 000 000	900 000	750 000
Spädbarnsfonden		100 000	50 000	250 000	250 000
Vi som förlorat barn		220 000	110 000	100 000	150 000
Vi som mist någon mitt i livet		195 000	100 000	100 000	

*Ingen fördelning 2012 p g a områdena stöd till efterlevande och folkhälsa tillkom 2013